
Roztrząsania i rozbiory

(Nie)znane rejony estetyki populistycznej

Karolina Kulpa

TEKSTY DRUGIE 2025, NR 3, S. 229–239

DOI: 10.18318/td.2025.3.13 | ORCID: 0000-0003-2509-750X

Recenzja książki: M. Kern,
L'esthétique populiste. L'amour du peuple dans la culture française de l'entre-deux-guerres, De Gruyter, Berlin 2022.

Populizm literacki ma bogatą, acz
nieznaną historię¹.

Estetyka populistyczna nie stanowiła dotychczas przedmiotu szczególnego zainteresowania historyków literatury, kultury i sztuki. Pewne wyobrażenie o tym, że właściwe dla niej formy wypowiedzi „pogubiły się w czasie”, co doprowadziło do ich pełnego wykorzenienia bądź do tworzenia zniekształconych genealogii, może dać artykuł Andrzeja Kostołowskiego *Sztuka „populistyczna” a Polska* z 1966 roku². Autor zwraca w nim uwagę na semantyczne rozchwianie przymiotników zaczynających się od przedrostka pop- (sztuka populistyczna, popularna, pop-art) oraz przepisywanie

Karolina Kulpa – doktorantka Szkoły Doktorskiej Nauk Humanistycznych UW. W kręgu jej zainteresowań znajdują się zagadnienia związane z dwudziestoleciem międzywojennym, awangardą, teorią literatury oraz filozofią społeczną. Współredaktorka serii „Parabaza” Wydawnictw UW. Redaktorka magazynu poświęconego krytyce literackiej i społecznej „Mały Format”.

1 B. Seguin, *Literary Populism*, w: *The Op-Ed Novel. A Literary History of Post-Franco Spain*, Harvard University Press, Cambridge–London 2024, s. 204.

2 A. Kostołowski, *Sztuka „populistyczna” a Polska*, „Współczesność” 1966, nr 20, s. 8.

fenomenów artystycznych pierwszej połowy XX wieku zgodnie z optyką powojenną, przede wszystkim anglosaską³. Pozbawione lokalnych konotacji określniki stopniowo znikwały z powszechnej świadomości literaturoznawców i krytyków literackich, nie mogły zatem stanowić operacyjnych terminów przydatnych do opisu materiału artystycznego. Na podobną kwestię zwracał uwagę Tomasz Majewski, podkreślając, że umieszczenie kulturo- i literaturoznawczych badań nad międzywojnem w kontekście wysokiego modernizmu (binarnie przeciwstawianego niskiemu modernizmowi) spowodowało „przemilczenie po wojnie anarchistycznego, ludycznego i populistycznego wymiaru wczesnych awangard europejskich”⁴.

W monografii *L'esthétique populiste. L'amour du peuple dans la culture française de l'entre-deux-guerres* Matthias Kern podjął się zadania trudnego, które wymagało od niego przyjęcia poetyki wypełniania białych plam⁵. Wydana przez wydawnictwo De Gruyter w romanistycznej serii Mimesis⁶, publikacja stanowi pierwsze w światowej nauce tak obszernie omówienie (i zarazem przypomnienie) estetyki populistycznej. Choć autor ujawnia w niej zaniechane przez europejską historię literatury marginesy, skupia się głównie na artystyczno-środowiskowych dyskusjach i polemikach (paralelnie estetycznych i ideologicznych), w których udział brał cały szereg aktorów ówczesnego pola literackiego: od dadaistów, neorealistów, pacyfistów i pisarzy proletariackich, po komunistów i surrealistów. Powrót do języka epoki – bo właśnie to robi Kern, posługując się istotnym dla międzywojennych dyskusji i wywiedzionym z badanego materiału określeniem „populizm” – wiąże się z oczywistym zagrożeniem. Współcześnie, zwłaszcza w potocznym użyciu, jest to pojęcie mętne i wyjątkowo podatne na nieporozumienia semantyczne⁷. Wybór Kerna wydaje się jednak celny z kilku powodów. Badaczka interesuje dyskursywny wymiar uczynienia z tzw. dołów społecznych znaczącej idei artystycznej i literackiej, jakkolwiek konstruowanej przez intelektualistów, uczonych, kolekcjonerów, krytyków, redaktorów i wydawców. Przecenianie kulturotwórczej

3 Por. P. Piotrowski, *Awangarda w cieniu Jałty. Sztuka w Europie Środkowo-Wschodniej w latach 1945-1989*, Dom Wydawniczy Rebis, Poznań 2005.

4 T. Majewski, *Modernizmy i ich losy*, „Teksty Drugie” 2008, nr 3, s. 47.

5 M. Kern, *L'esthétique populiste. L'amour du peuple dans la culture française de l'entre-deux-guerres*, De Gruyter, Berlin 2022.

6 Motywem przewodnim serii Mimesis są różnorodne sposoby przedstawiania rzeczywistości.

7 Por. *Populizm*, red. O. Wysocka, Wydawnictwa UW, Warszawa 2010.

rola mas ludowych czy „epistemologiczny populizm” – zgodnie z określeniem Pierre’a Bourdieu⁸ – są ujmowane przede wszystkim krytycznie, jako składowe postawy artystycznej, stosunku do organizacji wiedzy społecznej i historycznie uwarunkowanego wyobrażenia Innego. Autor podkreśla tym samym, że kluczowe dla jego rozważań pojęcie ma swoje korzenie w literaturze, a fakt ten powinien zainteresować nie tylko literaturoznawców, zwłaszcza że w politologiczno-socjologicznych ujęciach dominuje prowadzące do deformacji projektowanie aktualnych zjawisk społecznych na populizm zredukowany do ahistorycznego desygnatora współczesności⁹. W omawianej monografii staje się on natomiast kategorią opisową, która pozwala na rezygnację z obejmujących nieco inny zakres (choć w rozmaitych kontekstach stykających się ze sobą) określeń, takich jak „ludowość” czy „popularność”, a także ramą umożliwiającą inne niż dotychczas wyprofilowanie obrazu międzywojennej produkcji artystycznej.

Badacz wychodzi również z założenia, że to konieczny kontekst dla zrozumienia aktualnych zjawisk literackich. Nie bez znaczenia jest zapewne fakt, że opracowanie ukazało się tuż przed przyznaniem Literackiej Nagrody Nobla Annie Ernaux. Ze względu na metodyczne unikanie ironii i technikę tzw. płaskiego pisania (*l'écriture plate*) pisarka zostaje uznana (nie tylko przez autora omawianej monografii, bo podobnie ocenia ją część francuskiej krytyki literackiej) za kontynuatorkę estetyki populistycznej, do czego zresztą sama nawiązuje w wywiadach¹⁰.

Monografia koncentruje się na ustaleniu związku między estetyką, rozumianą w sensie socjokrytycznym jako „forma artystyczna pozostająca pod wpływem czynników społecznych”¹¹, a dyskursami podejmującymi problem warunków życia w modernizującym się społeczeństwie francuskim w latach 1918–1939. Jednym ze stosowanych przez autora rozróżnień jest zaproponowany przez socjologów Claude’a Grignona i Jean-Claude’a Passerona podział na populizm (jako polityczno-artystyczną tendencję

8 P. Bourdieu, *Autour du livre de Pierre Bourdieu „La domination masculine”*. Pierre Bourdieu répond, „Travail, genre et sociétés” 1999, nr 1, s. 230. Cyt. za: M. Kern, *L'esthétique populiste*, s. 21.

9 F. Tarragoni, *Populism, an Ideology without History? A New Genetic Approach*, „Journal of Political Ideologies” 2021, nr 29 (1), s. 42–63.

10 Zob. A. Ernaux, S. Laacher, *Annie Ernaux ou l'inaccessible quiétude. Entretien avec Annie Ernaux précédé d'une présentation de Smaïn Laacher*, „Politix” 1991, nr 14, s. 73–78.

11 Por. M. Pierrette-Małużyńska, *O socjokrytyce. Rysy charakterystyczne i perspektywy*, „Pamiętnik Literacki” 1989, nr 80 (3), s. 95–118.

dowartościowującą klasy ludowe uznane za w pełni autonomiczne) i mizerabilizm (traktujący kulturę popularną jako symbolicznie zależną od tzw. kultury wysokiej)¹². Takie ujęcie pozwala na pełniejszy ogłód analizowanych wypowiedzi krytycznoliterackich, zwrócenie uwagi na problemy z samą kategorią reprezentacji (estetycznej i politycznej) oraz budowaniem bądź burzeniem hierarchii społecznych tradycyjnie opierających się na sędzie smaku. Kern układa rozprawę wokół zagadnień takich jak: roszczenie sobie prawa do mówienia w imieniu warstw nieuprzywilejowanych, literackie wyobrażenie „ludu” oraz socjologia i semantyka form artystycznych. Służą temu liczne (rozmessezczone na ponad 500 stronach) meta- i socjokrytyczne analizy.

Rozpatrywany przez Kerna fenomen kulturowy, mimo że pozostający dziś na uboczu kanonu¹³ i sprowadzany niekiedy do kategorii ośmieszonych idei¹⁴, nie był dwudziestowieczną tendencją minorum gentium. Autor zauważa, że brakuje nie tylko woli, ale przede wszystkim narzędzi do opisu tak niejednorodnego, rzadko omawianego, a w większości już archiwalnego materiału. Dość przypomnieć, że nie kto inny niż Bertold Brecht zwracał uwagę, że „pojęcie «popularności» naznaczono ahistorycznym, statycznym, nierozwojowym piętnem”¹⁵. Gdy mowa o kulturze popularnej, najbardziej interesujący okazuje się rzeczywiście nie wątek jej wczesnych przejawów, lecz rozrywkowy i masowy wymiar twórczości spod znaku „pop”¹⁶. Kern dystansuje się jednak od ustanawiania sztucznych klasyfikacji i właśnie w ten sposób próbuje ukazać nieoczywistość zjawiska. Zwłaszcza że, jak sam pisze, „autorzy i badacze zapominają o stosunkach władzy, w jakich powstaje kultura popularna”¹⁷, a nieostre kategorie zaangażowania, rewolucyjności czy emancypacji wydają się w tym kontekście niewystarczające. Opisuje się nimi

12 C. Grignon, J.-C. Passeron, *Le savant et le populaire. Misérabilisme et populisme en sociologie et en littérature*, Le Seuil, Paris 1989. Cyt. za: M. Kern, *L'esthétique populiste*, s. 231.

13 W kontekście kanonu i paryskiego centrum kulturalnego zob. G. Durozoi, V. Bouvet, *Paris Between the Wars Art, Style and Glamour in the Crazy Years*, Thames and Hudson, London 2010.

14 Jednym z najzagorzalszych krytyków literackiego populizmu był José Carlos Mariátegui. Zob. B. Seguin, *Literary Populism*, s. 204-205.

15 B. Brecht, *Popularity and Realism*, w: *Modern Art and Modernism. A Critical Anthology*, red. F. Francina, Ch. Harrison, Routledge, New York 2018, s. 228.

16 Por. J. Storey, *Inventing Popular Culture. From Folklore to Globalization*, Basil Blackwell, Oxford 2003.

17 M. Kern, *L'esthétique populiste*, s. 22.

kolejne formacje sztuki społecznie aktywnej, niwelując w ten sposób pamięć o zjawiskach daleko bardziej skomplikowanych.

Określenie „populizm” funkcjonuje w rozprawie w dwóch znaczeniach: w szerokim sensie artystyczno-literackim lub wąskim – jako określenie szkoły założonej w 1929 roku przez André Thérive’a (1891-1967), pisarza i felietonistę centroprawicowego dziennika „Le Temps”, oraz Léona Lemonniera (1890-1953), pisarza, nauczyciela, tłumacza i krytyka literackiego związanego z „La Nouvelle Revue Française”. Kern koncentruje się na międzywojennej semiosferze i jej artystycznych, a zwłaszcza literackich przetworzeniach. Aby zlokalizować światopoglądowe podstawy tych ostatnich, analizuje wiążące się z nimi metawypowiedzi: manifesty, eseje (m.in. *La littérature et le peuple* Henry’ego Poulaille’a), wywiady, listy oraz teksty krytycznoliterackie. Towarzyszą temu obszernie omówienia warunków wynajdywania populistycznego języka aspirującego do zaburzania estetycznego status quo i demokratyzacji obiegu literackiego. Kern zwraca uwagę na wprost deklarowane przez Francuzów inspiracje narodnictwem – ruchem, który w XIX wieku pchnął rosyjską inteligencję (w tym pisarzy i krytyków literackich) do „wędrowki w lud”. Podkreśla jednak, że mimo deklaracji francuskie aspiracje polegały przede wszystkim na poszukiwaniu środków wyrazu, które nie konotowałyby tzw. sztuki wysokiej. Z jednej strony wypracowywanie populistycznego idiomu szło w parze z założeniem uniwersalnych praw i zasad, z drugiej – chodziło o podkreślenie różnorodności i peryferyjności paryskiego przedmieścia. Te dwa podejścia, niejednokrotnie wchodzące ze sobą w nierozwiązywalny konflikt, wydają się w tym kontekście najciekawsze. Poetyka populistyczna byłaby w takim ujęciu oparta na nieusuwalnej sprzeczności. Autor analizuje również, do których elementów tradycji populiści chętnie się odwoływali, a które kategorycznie odrzucali lub poddawali artystyczno-ideologicznej rewizji (na przykład naturalizm). Czytelnik może dzięki temu rozpoznać, jaką rolę pełniły poszczególne idee oraz jak kształtowała się siatka semantyczna, w którą wplątane były towarzyszące im polemiki.

Uczynienie powieści populistycznej punktem odniesienia może w pierwszej chwili wydawać się zaskakujące. Kern zwraca jednak uwagę, że inaugurujący ją manifest (*Manifeste du roman populiste*) wpisywał się w ogólniejszą tendencję międzywojennej awangardy jako reakcji na ekspansywny psychologizm i ekspresjonizm. Po kantowsku rozumiane „populistyczne zmysłowe” (*la sensibilité populiste*) charakteryzowało więc znaczną część twórczości dwudziestolecia międzywojennego. Podobnie rzecz ujmował poeta i krytyk literacki Raoul Stéphan na łamach „La Grande Revue”:

przyszli historycy zobaczą w populizmie nie szkołę, tym bardziej nie styl, styl Thérive'a i Lemonnier [...], z którym niektórzy mają sposobność go mylić, ale stan ducha, tendencję całego pokolenia pisarzy do spontanicznego pochylenia się nad ludem, począwszy od drobnomieszczaństwa, przez biedotę i włóczęgów, po robotników i chłopów¹⁸.

Obszerny korpus tekstów populistycznych Kern określa jako „mgławicę” (*la nébuleuse*). Metafora sygnalizuje tego rodzaju struktury, które mogą przyjmować różne kształty i rozmiary: od rozległych, jak Mgławica Oriona, do bardziej skupionych i skomplikowanych. Takie ujęcie pozwala na rezygnację z linearności na rzecz uporządkowania, uwalniającego badany materiał od historycznoliterackich uogólnień. Zbiór skonstruowany jest z tekstów krytycznoliterackich publikowanych w najbardziej reprezentatywnych francuskich czasopismach i materiałów archiwalnych. Interesują one autora, o ile wchodzą ze sobą w rozmaite relacje – wyraźne różnice bądź niespodziewane zbieżności. W ten sposób wyzyskane zostają świadome bądź nieświadome analogie, bliskoźnaczności oraz wynikające z nich wypowiedzi krytyczne. Autor tworzy coś w rodzaju mapy, która pozwala wnioskować o źródłach podobnych realizacji oraz o powodach radykalnych niekiedy antynomii (szczególnie istotny jest tutaj spór między zwolennikami literatury proletariackiej i populistycznej). Podniesiony przez Poulaille'a problem dostępu do kultury pociągnął za sobą kilkuletnią debatę, w którą włączyli się autorzy, tacy jak William Carlos Williams, Jack London czy Upton Sinclair. Najgłośniejszej dyskusji poddane zostały jednak, odziedziczone jeszcze po XIX wieku, idee „sympatii do ludu”¹⁹, prostoty (*la simplicité*), autentyczności (*l'authenticité*), niskich rejestrów artystycznych, które skojarzyć można z późniejszymi pop-artowymi *low-brow sources*, a także potrzeba wyjścia poza przezroczysty opis rzeczywistości. Wniosek jest taki, że „lud” (*le peuple*) to kategoria centralna dla artystów i komentatorów życia literackiego o orientacjach zarówno prawicowych, jak i lewicowych²⁰, choć jej funkcjonowanie miało charakter raczej

18 R. Stéphan, *Le populisme et le roman populiste*, „La Grande Revue” lipiec 1938, s. 512–523. Cyt. za: M. Kern, *L'esthétique populiste*, s. 9.

19 W Polsce o „zbiorowej współświadomości i jednym gromadzkim współczuciu” pisał Ludwik Krzywicki. Por. J. Herlth, *Literatura a sympatia społeczna. „Wędrówka idei” Ludwika Krzywickiego na tle rozwoju teoretycznych paradygmatów literatury porównawczej pod koniec XIX wieku*, „Pamiętnik Literacki” 2023, nr 2, s. 167–184.

20 M. Kern, *L'esthétique populiste*, s. 30–38.

pozorny. Nośne i kontrowersyjne, zwłaszcza w kontekście narodzin wielkomiejskiej nowoczesności, „puste znaczące” (w tym miejscu Kern nawiązuje do Ernesta Laclau) sytuowało się na styku doświadczenia społeczeństwa masowego i tego, co lokalne oraz etniczne.

Graficznie przedstawione (w aneksach) pole rozmaitych oscylacji zostało rozwinięte narracyjnie. Ukazanie konsekwencji poszczególnych wyborów estetycznych pozwoliło Kernowi nie tylko na opisanie ważnych, choć pozornie mniej istotnych, aspektów dyskursu krytycznego, lecz także na rozpoznanie sieci relacji, w których funkcjonowały ówczesne polemiki i w które uwikłane były konkretne wypowiedzi. Badacz pokazuje, że opowiadający się po stronie autonomii²¹ pisarze (Louis-Ferdinand Céline, André Gide, Pierre Mac Orlan, Jean Prévost, Raymond Queneau) mogli liczyć na największe uznanie krytyki i największą rozpoznawalność (większość z nich miała recepcję także w Polsce). Zależności doświadczone zostały przez uwarunkowania historyczne, a co za tym idzie – ówczesny stan pola literackiego, spory światopoglądowe, zależność od partii politycznych, mechanizmy rynku i dominację określonych strategii interpretacyjnych. Kernowi udało się uniknąć zarówno pułapek samoidentyfikacji poszczególnych twórców (kto populistą się określał, a kto nie), jak i nieostrej terminologii międzywojennej (usytuowanie populizmu na tle innych -izmów). Autor zestawiał wypowiedzi oficjalne i nieoficjalne (między innymi zamieszczone w aneksie fragmenty korespondencji Lemonnier), wskazując na występujące między nimi niespójności, a także rekonstruując stosowane zabiegi retoryczne i rodzące się stereotypy kultury masowej. To wszystko pozwala na lepsze rozpoznanie, w jakim stopniu orientacja populistyczna związana była z samym tekstem, a na ile wynikała z ówczesnych narracji i konfliktów środowiskowych.

Zupełnie inaczej pomyślana została druga część rozprawy (mogłaby zresztą stanowić osobną całość). Przeprowadzona analiza socjokrytyczna, inspirowana autorami takimi jak: Claude Duchet, Régine Robin, Marc Angenot czy Pierre Popovic, kładzie nacisk na lekturę architektoniki poszczególnych utworów. Organizacja dzieła badana jest więc w korelacji z jego socjosemiotycznymi (*le semiosis social*) osobliwościami, to znaczy uobecniającymi się

21 Kern posługuje się kategorią pola literackiego w znaczeniu zaproponowanym przez Gisèle Sapiro. Francuska socjolożka i badaczka literatury podkreśla, że autonomia pola literackiego jest złożonym i zmiennym zjawiskiem. Nie jest to stały stan, ale raczej efekt ciągłych napięć i walk wewnątrz samego pola oraz między polem literackim a innymi polami (społecznym, politycznym, gospodarczym). Zob. G. Sapiro, *Les formes d'engagement des écrivains: continuité et ruptures*, „Elfe XX-XXI” 2021, nr 10, <https://journals.openedition.org/elfe/4015#quotation> (28.07.2024).

w tekście kliszami i dyskursami (tym, co cyrkuluje w przestrzeni publicznej)²². Analiza każdego utworu przebiega w trzech etapach: interpretacji tekstu, zmapowania ujawniających się w nim repertuarów leksykalnych, językowych i dyskursywnych oraz badania obosiecznej relacji łączącej ukształtowanie tekstu i wpływające na nie uwarunkowania społeczne. W grę wchodzi wszelkie przesunięcia znaczeniowe, zwłaszcza to, co nosi ślady semantycznej nieprzystawalności i uwikłane jest w wyobraźniowość społeczną (*l'imaginaire social*). W takim ujęciu to ukształtowanie utworu zdaje sprawę ze społeczno-literackich zależności. Powieści Pierre'a Maca Orlana, Eugène'a Dabita, André Thérivé'a i Marcela Aymé wybrane zostały na podstawie dominant tematycznych (między innymi reprezentacji miasta, statusu bohatera czy konkretnego zawodu). Sporo miejsca poświęcone zostało analizie stylu literackiego opartego na popularnym rejestrze języka. Przeanalizowano nie tylko powiązanie ukształtowania utworu i tematu, ale też artystyczne przetworzenie nieliterackich praktyk językowych i wskaźniki oralności, które przybierały często formę naśladowania wybranych cech mowy potocznej (zwłaszcza składni i leksyki). Kern poświęca uwagę między innymi roli jukstapozycji i zacieraniu śladów literackości w omawianych utworach – eliminowaniu dystansu wobec przedstawianego w powieści świata i zawieszaniu podmiotowej postawy ironicznej. Podjęta zostaje też kwestia figuratywności. Nawiązując do Pierre'a Rosanvallon²³, stawia tezę, że w twórczości zorientowanej populistycznie realne kształty przysługują przede wszystkim temu, co ma wymiar społeczny. Reszta natomiast podlega rozmaitym, niekiedy nawet surrealistycznym zniekształceniom. Przykładem może być mało znana w Polsce twórczość Pierre'a Marca Orlana, którą Kern komparatystycznie wiąże z włoskim realizmem magicznym (*réalisme magique*) i niemiecką *Neue Sachlichkeit*.

Autor monografii zwraca uwagę na to, jak wiele jeszcze o międzywojniu nie wiemy. Udaje mu się też wyjść poza fasadowe oblicze populizmu, przez badaczy ujmowanego dotychczas jako twórczość rozpięta między dystansem do odgórnie dekretnowanego realizmu a nadrealizmem. Postulaty zbliżenia sztuki i życia, a także upowszechniania jej w nieelitarnych kręgach odbiorców stanowiły odpowiedź na powojenne poetyki destabilizacji i rozpadu. Populizm byłby w takim ujęciu jedną z wielu reakcji na XX-wieczne *the call*

22 Por. P. Popovic, *La sociocritique. Définition, histoire, concepts, voies d'avenir, „Pratiques”* 2011, nr 151/152, s. 9.

23 P. Rosanvallon, *Le peuple introuvable. Histoire de la représentation démocratique en France*, Gallimard, Paris 1998, s. 279. Cyt. za: M. Kern, *L'esthétique populiste*, s. 127.

*for realism*²⁴, w którym wbrew pozorom nie chodziło o odwzorowanie (jak zdają się sugerować znane metafory lustra Stendhala czy szklanego domu Zoli). Problem leżał nie tyle w referencyjności, ile w całkowitej zależności od dobrze ugruntowanych ram językowych, kulturowych i gatunkowych, które prowadziły do poznawczego i niejako z góry projektowanego automatyzmu. W tym sensie byłaby to tendencja, która z jednej strony poniosła porażkę, a z drugiej – stała się zjawiskiem popkulturowym. Wywód Kerna jest zresztą podporządkowany zilustrowaniu tak rozumianego długiego trwania orientacji populistycznej. Nie dziwi więc, że analizy zmierzają do omówienia (i niejako rewizji) filmowej konwencji realizmu poetyckiego (na przykładzie między innymi Marcela Carné, Jacques’a Préverta, Jeana Renoira i Juliana Duviviera). Autor zwraca uwagę na wpływ stylu literackiego na język filmu, który wyewoluował w późniejszym czasie w Nową Falę (we Francji) i kino noir (w Stanach Zjednoczonych). Realizm poetycki, od 1933 roku traktowany we Francji jako synonim populizmu, przesądził o wejściu tej estetyki (rozumianej intermedialnie) do kanonu kultury popularnej²⁵. Zbliżony światopogląd, choć kojarzy się przede wszystkim z awangardą i surrealistycznym wezwaniem do rewolucji, był zjawiskiem dużo bardziej powszechnym i dotyczył różnych stron politycznej barykady. Właściwie całe pokolenie pisarzy domagało się demokratyzacji obiegu literackiego i podporządkowania literatury funkcjom poznawczym, w tym edukacyjnym. Kulminacją ówczesnej atmosfery społecznej była wdrażana od 1936 roku polityka kulturalna Frontu Ludowego. Kwestia widzialności kultury popularnej i robotniczej pojawiła się jednak długo przed przejściem władzy we Francji przez ówczesne zgromadzenie partii lewicowych. To w szczególności szybka modernizacja życia i korelacja kilku kryzysów na skalę społeczną, gospodarczą i polityczną (w 1931 roku liczba mieszkańców miast przekroczyła liczbę ludności wiejskiej) spowodowała zorientowaną populistycznie debatę artystyczno-literacką. Dzięki niej wspierano wydawanie książek i czasopism oraz rozwój teatrów ludowych (Romain Rolland), które miały przyciągnąć niewykształconą publiczność.

Mimo że prezentowany obraz populizmu ma charakter makroskopowy i egzemplifikacyjny, wydaje się, że mógłby zostać zrealizowany na materiale bardziej zróżnicowanym gatunkowo. Autor wychodzi z założenia, że znajomość ówczesnych debat może być istotna dla zrozumienia historycznego

24 Zob. *European Avant-Garde and Modernism Studies. Studien zur europäischen Avantgarde und Moderne*, red. S. Bru, D. Ayers, De Gruyter, Berlin 2020, s. 29.

25 M. Kern, *L'esthétique populiste*, s. 371.

wymiaru demokratyzacji procesów literackich i społecznej roli twórcy (a być może populizmu w ogóle jako zjawiska politycznego). Wiele wątków domagałoby się jednak pogłębienia. Określenie „estetyka populistyczna” uwypukla fakt, że jest to przede wszystkim efekt wytwarzany przez określoną kombinację zabiegów artystycznych, przeciwstawny do literatury „proletariackiej”, która sugeruje odniesienie do konkretnej i dobrze zdefiniowanej klasy społecznej. Interesujące byłoby zatem przesledzenie relacji między populizmem a socrealizmem (być może na przykładzie zaangażowanego w oba nurty Louisa Aragona). W analizowanym korpusie brakuje również międzywojennych autorek. Kern wprawdzie przyznaje, że twórczość Antonine Coulet-Tessier czy Céline Lhotte nie miała dużego znaczenia w ówczesnym polu literackim i niezwykle rzadko pojawiała się w dyskusjach swoich czasów, mimo wszystko wydaje się, że można by je potraktować kontekstowo, zwłaszcza że Coulet-Tessier jest patronką istniejącej do dziś Nagrody Eugène-Dabit za powieść populistyczną. Kolejną białą plamą są śladowo zarysowane kontakty międzynarodowe, zwłaszcza że monografia mogłaby być istotnym punktem wyjścia do dalszych badań nad estetyką populistyczną w skali europejskiej i światowej. I u nas miała ona przecież swoich reprezentantów. W 1938 roku Ignacy Fik wskazywał, że „na terenie powieści typ populisty jest panujący”²⁶. Praca Kerna zapewne pozwoliłaby też na rewizję ustaleń Danuty Knysz-Rudzikiej, która wiązała Francuską Szkołę Populistyczną z Grupą Literacką „Przedmieście” i środowiskiem międzywojennego Lwowa²⁷. Przede wszystkim jednak monografia wpisuje się w zbiór publikacji takich jak: *Populism, Gender and Sympathy in the Romantic Novel* Jamesa P. Carsona, *The Op-Ed Novel. A Literary History of Post-Franco Spain* Bécquera Seguina, *Le peuple spectateur et l'émancipation démocratique. Sur la sensibilité populiste en littérature* Federica Tarragoniego (traktujących populizm literacki jako zjawisko transhistoryczne) czy *Literary Representations of Precarious Work* pod redakcją Michiel Rys i Barta Philipsena, które w bardziej lub mniej rozbudowany sposób sygnalizują potrzebę badań nad populistycznymi wymiarami modernizmu. Nie można zapominać, że choć propozycja Kerna jest rewizjonistyczna wobec europejskiej historii literatury, jego analiza dotyczy dużego, kulturalnego centrum²⁸. Być

26 I. Fik, *Proletariat w literaturze polskiej*, „Sygnały” 1938, nr 45, s. 4.

27 D. Knysz-Rudzka, *Od naturalizmu Zoli do prozy Zespołu „Przedmieście” (z dziejów tradycji naturalistycznej w wieku XX)*, Ossolineum, Wrocław 1972.

28 P. Casanova, *Światowa republika literatury*, przeł. A. Turczyn, E. Gałuszka, Wydawnictwo UJ, Kraków 2017.

może z tego powodu nie w pełni odzwierciedla różnorodność omawianego zjawiska, szczególnie w kontekście peryferyjnych obiegów literackich, które mogły rozwijać lokalne formy populistyczne. Przyszłe badania nad populizmem literackim mają szansę wypełnić te obszary niewiedzy.

Abstract

Karolina Kulpa

UNIVERSITY OF WARSAW

(Un)Known Territories of Populist Aesthetics

Book review: M. Kern, *L'esthétique populiste: l'amour du peuple dans la culture française de l'entre-deux-guerres* (Berlin: De Gruyter, 2022).

The notions of literary populism and populist aesthetics gained prominence during the interwar period/interwar years, as writers and intellectuals across French literature contributed to the evolving discourse. The avant-garde challenged traditional literary norms and actively reshaped both content and form, emphasizing accessibility and political engagement.

Keywords

literary populism, populist aesthetics, the interwar period, the avant-garde, French literature